



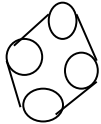
**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA...**

Okosita 11, 2019: Penitiko 9 [Pentecost 9]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu-cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].



NODA VEIKILAI



Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO



A. Ena macawa oqo Siga ni Turaga 11 Okosita, 2019:

I. Eda sa golevi ira tiko na parofita: me dua mada ga nai vakamacala lekaleka: A. Ko ira na parofita ko ira na turaga kei na marama kacivi mai vua na Kalou ka tubu mai ena drau na yabaki ni nodra bula na Iperiu ka tu vei ira na kaukauwa, na vuku vaKalou, na maqosa ka tukuna vakamatata, vakadodonu sara na veika baleta na Kalou: nai tukutuku dodonu vaKalou, nona vosa ni yalayala na Kalou kei nai vakarau ni bula savasava, dodonu ka duidui mai na bula era bula kina na tamata ena veisiga. E dodonu me uto ni bula ni tamata ko Yawe se Jiova na Kalou ka me kua ni kau mai e dua tale na ka, kalou tani, kalou lalai, na vuku sei tovo, se vosa vuku se dua tale na ka tani me sosomitaka na Kalou ko Yawe [Jiova]. B. Ko ira na parofita era dusia ga na ka e vinakataka na Kalou, [sega ni nodrai tukutuku ga] o Koya me yavu se dusia na bula e gadreva na Kalou e na nona vuravura...me kua tale ni dua na ka tani me sosomitaka na Kalou. Ko ira na parofita oqo, na turaga kei na marama era dusia tikoga na cecere ni nona bula na Kalou, ka tiko kei ira na Iperiu [keda]. Era kaila, era tagi, era vosa vakadodonu, vosa dina ka tonotonomata, solia na vakacegu, era bolei ira ka vakacegui ira. E ra vakayagataka na vosa ka tu kina na kaukauwa kei na vosa vuku mera vakasamataka na tamata, na vosa e

gagata ka Vosa vuku me vakasamataki vakavinaka ka vakamalua me kilai na kedrai balebale yaga veiira na Iperiu kei ira na mata tamata wavoliti ira. C. E dua na malumalumu era cakava ko ya mera wasea na ka vakayago mai na ka vakayalo [noda malumalumu talega e daidai]...se na kena e kune e vale ni soro se vanua ni sokalou [lotu] kei na kena e taudaku ni vale ni qaravi Kalou. Ko ira na parofita era raica na veika kece me vakayacori tikoga ena nona vuravura na Kalou [all is sacred ground] Era vakayacora ga na nodrai tavi me vakavinakataka na bula, vakadodonutaka na bula vakatamata. II. 1. Ko Emosi kei Osea, e rau parofisai ruarua e nai ka 8 ni senitiuri, erau a parofisai tikoga ki na matanitu ko Isireli, ia ko Aisea e parofisai ena matanitu ko Juta, na gauna eratou dui bula kina e veitaravi toka ga. Eda raica ni ko Emosi e vakabibitaka na 'Dodonu ni Kalou' [Justice of God] kei Osea na 'Loloma ni Kalou' [God's mercy and love], ia ko Aisea e vakabibitaka na 'Savasava se Tabu (tu tani)ni Kalou [holiness of God]. Eda raica ni parofisai eratou vakayacora e baleti ira na matanitu e ratou dui tiko kina se talai kina; ia sa yaga na nodratou parofisai vei Juta/Isireli, kei keda talega ena gauna ogo. 2. Sa tu na dina, dodonu, loloma kei na savasava vaKalou me ratou valataka, ia era sa vakanadakuya ga na Isireli se Iperiu. 3. Eda vakadeitaka ni dina tikoga nai vakavuvuli ka tekivu ena gauna nei Mosesena ena kena soli na Vunau e Tini, ko ya mera muria ka talairawarawa ki na vunau. Ke ra talaidredre ena lewa ni Kalou ena vakaoqo: talaidredre = totogi se vakavulici; talairawarawa = vakalougatataki. 4. Eda a dusia na veigauna e volai kina ko Osea ena 715 BC/BCE ka baleta na veika a yaco ena 753-715. Sa Nona parofisai ko Osea na luvei Pieri ena gauna ni nona Tui Juta ko Usaia 781-740], Jocame [740-736], Easi [736-716] kei Esekaia [716-687], ka Tui Isireli ko Jeropoama [783-743] na luvei Jeoasi. Sa mai cava kina na gauna ni sautu ka sa toro sobu na bula ni tamata ena gauna nei Jeropoama II, na Tui Isireli. 5. E sega ni yawa sara na gauna ni nona parofisai ko Aisea ni raici vata kei Emosi kei Osea. Ko Aisea a tekivu na nona parofisai ena 740 BC/BCE ka vagolei vakabibi ki Juta, ia sa baleti Isireli talega, sa yaga vakalevu vei keda. [Ena gauna ogo sa wase rua kina na vanua:ko Isireli ena vualiku kei Juta ena ceva me vaka ga ena gauna nei Emosi kei Osea. 6. Sa bula tiko ko Aisea ka tukuna talega na kauvakabobula nei Isireli ena 722 BC/BCE. Aisea 1:1 sa vakaraitaka na gauna e volai kina nai tukutuku ogo: ko Usaia [781], Jocame [luvei Usaia], Easi [736] kei Esekaia [716]. Sa vakagolei na parofisai ki Jerusalemi kei Juta rauta na 700BC/BCE. 7. E vica na vakasama bibi meda vulica: E parofisai ko Aisea [vakaIperiu 'Yahweh is salvation' se 'Na Kalou na Vu ni bula' se 'na Kalou na Vu

ni Veivakabulai’] E parofisai tiko e Jerusalemi ko Aisea, ka macala ni kawa talega vakatui. E so na parofisai nei Aisea e kune talega vei Maika baleta ni rau gauna vata; ko Aisea e Jerusalemi, ko Maika ena taudaku ni koro levu ko Jerusalemi. 8. Nai vola nei Aisea ka kune enai binibini vola mai na veidelana ena Waitui Mate ena 1946-8, 1956, me yacova sara na 2017. [Dead Sea Scrolls-Nai Vola Vivigi mai na Delana ena Waitui Mate, eso nai vola vivigi ogo e kunea taumada na dauvakatawasipi ni Bedouin ena Wadi Qumran ena baba ena West Bank ena bati ni wai ni Joritani. E rairai volai ena 100 BC/BCE, ka makawa sara mai na kena e vakadewataki kina nai VTM vakavavalagi [Revised Standard Version-e talei dina ni vica ga na duidui lalai ka sega ni vakaleqa sara nai vavakavakadewa eda wilika ka tauri mai na Masoret Text e rauta na 600- 900 AD/ACE]. Ni so na duidui lalai e tu enai vakadewa eda wilika, e vinaka meda kila na tikina ogo: E a vakayagataki ga na Masoret Text ka yavu ni kena volai kina na Revised Standard Version [NRSV] kei na so tale nai vakadewa vou ni VT me vakarawarawataka. Ena vosa vakaViti sa taumada na vakadewa nei Jone Oniti [sa tabaki talega na kena enai Vola Tabu Vou] kei na Fijian Oiginal Version [FOV] mai na vosa vakavavalagi ka vakayagataki na i vakadewa mai na King James Version [Auharised Version] , kei na vosa ni Vola Tabu, vosa vakaIperiu kei na Vosa vaKirisi , sa qai vakavoutaki tale ena Fijian New Version [FNV] ka vakaitavi kina ko ira na noda kena dau ena Bible Society. E 9 tale na yavu ka dau vakayagataki, na yavu [sources] mai na vosa vaka Iperiu, Arameiki-- mai na vosa vakaIperiu, vosa vaka Kirisi, Latini, Siria e vakayagataki me vakadewataki mai kina nai VT...meda kila tiko na tikina koya .Ogo na vuna e duidui kina eso nai vakadewa eda vakayagataka...meda tovolea ga me ra dikevi kece. 9. Nai VT e sega ni volai me vakawase ka vakatikina [me vaka na wase 60: tikina e 1-6] me vaka eda raica enai VTM kei nai VTV, ogo na ka vou ga era bulia ka vakacuruma ko ira na Dau ni VT ka sa vakayalia kina na drodro ni noda wilika. Ia sa yaga talega baleta ni dau veivuke ena kena wiliki na vanua eda gadreva.10. Ena so na rai vakaiVola Tabu era kaya eso na kena dau nai vakamacala ogo: Nai Aisea e 66 na kena wase [tautauvata kei na 66 nai vola enai VTM kei VTV] ka wasei Aisea ena rua nai wasewase levu :na 39 nai VTM, [1-39] na wase kei na 27 [40-66] na wase [VTM 39 nai vola, VTV 27 nai vola]. Sa talei ogo ni matai ni 39 na wase e tukuna vakalekaleka nai VTM taucoko, kei na 27 na wase e tukuna nai tukutuku vinaka ni VTV. Na wase 40 sa tekivu kina na domo mai veikau, ‘Dou caramaka na sala i Jiova...’ [40:3ff; 49:11ff] na vosa ka vakayagataka ko Joni na Dauveipapitaisotaki. Sa tukuna na Dauveiqaravi [Nai

Vakabula Daurarawa-Suffering Servant, ka lumuti ena Yalo Tabu [52:13ff], ka sucu [49:5ff] mate ena vukuda na tamata, ka vakaturi cake tale mai na mate [52-53]. Tarava na kena vakaroti ni tamata vakabauta me “Meda sai vakadinadina me yacova nai yalayala kei vuravura” [62,63,65] Sa laki tini ena nona kaya na Kalou, ni sa vakavouya na ka kecega na Kalou ena “lomalagi vou kei na vuravura vou” [65:17;66: 22]. Sa rawa ni da kaya ni vola nei Aisea sai koya nai VT taucoko sa vakalailaitaki [miniature Bible]. Sa qai talei sara ni 40-66 e rawa ni wase tale vakatolu: 40-48: na soli ni veivakacegui vei ira sa kunea na bula dredre kei na rarawa; 49-57:na vakasama ni Dauveiqaravi ni Kalou, a mate qai tucake tale; 58-66: na veika sa bera mai, na lomalagi vou kei na vuravura vou [65:17;66:22], na nona veilewai kei na vakarokorokotaki na Kalou [66:ff]. Sa okati kina na vosa rogolevu nei Jisu ni tekivu nona veiqaravi [61:1-4; Luke 4:16-19] 11. Na wasei ni vakawase kei na vakatikina kei na kena wasei me umata na vakasama, sa koto kina na nodrai naki me vaka e da vulica ena vuli VT. Sa vakarawarawataka vei keda noda wilika ka vulica. Vei ira na DaunivolaTabu era wasewase nai vola, ia me vakaraitaki yani ka tu na kenai balebale ka salavata kei na vakasama bibi e no kina’ Sa dau wasei nai vola me vakarawarawataka ena noda wilika sa salavata kei na uma ni vakasama e salavata: e wasei vakarua 1-40 kei na 41-66. Sa wase tale me vukea ga noda wilika: sa rawa nida wasea vakatolu ka tukuna na uma ni vakasama kei na gauna era dui volai kina: 1-39 [First Isaiah] a vola ga ko Aisea; na 40-55 [Deutero –Second Isaiah], na 40-66 e duidui nai vakarau ni volavola, kena vosa, kena cioloji kei na veika e yaco ena 1-39. Na 40ff sa oti na kau vakabobula, sa tekivu na vakacoko, na tauyavu kei na vakanuinui ni gauna vinaka, sa okati kina na yalataki ni gauna ni Mesaia. Nai katolu ni wasewase na 56-66 [Trito Isaiah] kei na 40-55 sa saumi ga kina na veika e yaco ena bula nei Isireli/Juta ena wase 1-39. E rawa talega meda kaya vakaoqo, ko Aisea e no kina na veivakasama me baleta na nona kauta mai na Kalou na nona veivakabulai:Nona Vakataulewa na Kalou [Message of Judgement] 1-39; Nai tukutuku vinaka ni Veivakacegui [Message of Comfort] 40-55; nai tukutuku vinaka ni vakanuinui [Message of Hope] 56-66.

- I. Aisea 1:1, 10-20: I:** Eda sa raica e cake na gauna ni parofisai oqo nei Aisea na luvei Emosi [sega ni ko Emosi na parofita]. Na Kalou sa sega ni vinakata na nodra vakacaboisoro, sa ka vakasisila vua, ia sa gadreva vakalevu na bula dodonu, savasava kei na nodra vakarorogo enai vunau ni Kalou [raica na tikina 16-17]. Sa yalataka na Kalou na veivakasavasavataki nira veivutuni na nona tamata. Na

tikina 18-20, sa veisautaka na bula na Kalou, *ni kulakuka nai valavala sa na yaco 'me vulavula me vaka na uca vulavula, ke sa damu vakula sa na vakaga na vuti ka ni sipi'*. Sa matata sara eke na veika ena vakayacora na Kalou ni veivutuni na tamata ka lesu vua na Kalou, sa veivosoti ka kauta na tamata me yaco me savasava ka dodonu ena mata ni Kalou. II. Sa mana ka dina na cakacaka sa vakayacora na Kalou ena nodra bula na tamata. Era soKalou e matana na Kalou ka me dina, dodonu, savasava na bula, sa kenai balebale, ni dredre sara me vunitaki ena mata ni Kalou nai vakarau ni bula se soKalou ka veidabuitaki, se veivakaisini...ena sega dina ga ni ciqoma se vakaio kina na Kalou. Me ra toro vua ena yalo lokumi, yalomalumalumu ka yalodina. Me dina ka savasava na lotu vua. Sa kalouca ga na tamata talaidredre ni na sotava dina nai 'seleiwau', ko ya na mate... na veivosa oqori sa lako mai ena gusu ni Kalou, sa vosa dina sara, ka sega ni vosa lasu se mera vakatitiqa kina. *Sa dusia talega nai vakarau ni noda qaravi Kalou!*

B.Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta!* II. *Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veiulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou,*

kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro[Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatanitu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaruia [Deuteronomy –deut -2, nomy-lawa] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 50 [42-72] sa salavata kei na Lako Yani [Exodus] na matanitu sa rusa kei na kena tarai cake tale,sa vakayacora na Kalou na cakacaka ni nona veivakabulai vei Isireli, sa vakabulai keda. Sa sega ni cakacakataka ko Isireli na sala mera vakabulai kina, ia sa vakayacora ga na Kalou, sa vakakina vei keda, na Kalou ga sa solia na sala ni nona veivakabulai...vei Isireli vei keda talega.. ko yak o Jisu Karisito na sala sa solia na Kalou. **B. Same 50:1-8,22-23**: Sa boroya na Daunisame e dua nai yaloyalo ni Siga ni Veilewai, sa veilewai na tamata kece e vuravura: 1. Vakaroti mera lako mai vua na Kalou, vakauasivi cake ko ira na matatamata digitaki [4-5] mera tu ena mata ni Turaga ni lewa [6]. Sa wasai vakaruia: a. ko ira e ra taleitaka ga na vakacaboisoro [8] ka sega kina na vakavinavinaka, na vakarorogo kei na masu [14, 15]; b. ko ira era cavu qaqataka ga se kila vakavosa na Lawa, ia era sega ni muria [17-21]. E tinia na Same ni dodonu mera veisau, veivutuni na tamata [22-23]. **II. Sa sega na betena na noda vakayacora na cakacaka ni lotu ke vakayacori ga baleta ni sa lavaki mai, se sa kenai valavala vakalotu se vakavanua se dua tale na yavu.** Me kena yavu ga na lomana na Kalou, dikevi keda vakaikeda, talairawarawa ena nona Vosa; e dua nai vakarau e vu dina mai loma, ena vuniyaloda.

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola vei ira na Iperiu

Nai Vola vei ira na Iperiu se Isireli [Jiu] sa volai enai Vola Tabu vakaviti ni vola ko Paula [kau mai na KJV] nai vakadewa vou vakaviti sa biu laivi ko Paula. Sa duidui sara nai vola nei Paula kei nai vola ogo ka sega ni tekivu ena vosa “Koi au ko Paula...” ia ena duatani na vosa. Na vosa vaKirisi e vakayagataki e duidui sara mai na kena vakayagataki enai VTV, ka ni vola ogo e vakayagataka na vosa vaKirisi ena kenai veta e cake [classical Greek]. E levu na yaca e tukuni ni vola nai vola, ia nanumi talega ni vola e dua na marama lotu me vakataki Pirisila na wati Apolosa. Baleta ga nira sega ni dokai na marama ena gauna ko ya, sa na uasivi ga me biu kina na yacana e dua e rogo ka turaga me vakataki Paula kei ira tale eso. Ia, ko koya e vola e kila vakavinaka nonai VT [Torah] ka dua e tamata lotu vaKarisito yalo dina; E kune kina na vakasama cecere ogo: 1. Ko Jisu na Luve ni Kalou sa talairawarawa me mate ena vukuda, sa cecere kina ko koya mai veiira na parofita ena Veiyalayalati Makawa, vei ira na agilosu, vei Mosese. 2. Sa betelevu tawamudu ka uasivi vei ira na bete kece enai VTM. 3. Vei Jisu duaduaga sa yaco kina na noda vakabulai, ko koya nai soro donu ka uasivi mai na manumanu kece sa vakayabori. 4. Na wase 11 sa totoka taudua ni vakabibitaki kina na yacadra na tamata vakabauta dina; na wase 12 sa dusia ga na bibi ni noda rai matua vei Jisu sa vakatekivuna ena vakataucokotaka na vakabauta. Sa sereki ka vakamacalataki nai vakarau ni lotu enai VTM, oti sa tukuni Jisu ni vinaka cake se vinaka sara mai nai vakarau ni soKalou, vakarau ni bula. Ko Jisu duadua ga sa cecere ka qaqa, sega tale e dua.

Iperiu 11:1-3, 8-16: I. E na Iperiu 11:1-16 sa vakabibitaki kina na Vakabauta. A cava nai balebale ni vakabauta? Vakadikeva vakavinaka nai balebale ni tikina e 11:1 “*Ia na vakabauta sa vaka ni sa vakayacori na veika sa vakanuinitaki, sa vaka sa vakaraitaki na veika sa tawa kune*” [Fijian Original Version]. Nai vakadewa vou [FNV] sa vakamatatataka ka biuta laivi na vosa ‘sa vaka’ ka kaya sara ‘na noda vakadinata’ ka vakaoqo: “*Na vakabauta sai koya na noda vakadinata ni sa yaco na veika eda nuitaka kei na noda kila nira tiko vakaidina na veika eda sega ni raica .*” “*Faith makes us sure for what we hope for and gives us proof of what we cannot see*” [CEV] or “*Now faith is the assurance of things we hope for, the conviction of things not seen*” [NRSV]. Raica mada ga na vosa vakavavalagi :assurance- vakadeitaka kei na conviction –vakadinata, sega tale ni ‘Tomasi kina’ Ena uasivi mo raica nai vakadewa eso ka veitalanoataka na bibi ni veivosa e no kina? *Na vakabauta e dua na ka dina sara [believe what is true], na ka e vakadinati e dina kei na ka e namaka ena yaco dina sara [what it expects will surely come]. E sega ni vakanuini wale me yaco na ka eda vinakata se dua na ka ko gadreva ga mo rawata se yacova [wishful thinking], ia na nanamaki [utter conviction] ni na yaco dina, ka sega kina na vakatitiqa. Na vakabauta sa tara ka ologa, kauta, veisautaka na tamata ena dua na bula ni veiwekani dina kei na Kalou. II.* Ena

vukea vakalevu na noda kila na ‘vakabauta’ nida wilika na nodra vakabauta na turaga kei na marama e tukuni na yacadra ena Iperiu ka kau mai enai VTM: Epeli kei Keni, Inoke, Noa, Eparaama kei Sera, Aisake, Jekope, Josefa, Tubutubui Mosese, Mosese [Wasa Damudamu, Jeriko], Reape, Kitione, Baraka, Samisoni, Jepica, Samuela, Tevita, parofita: Ilaitia, Ilaisa... meda wilika ka veitalanoataka na nodra dui vakabauta ka vuli mai kina. III. Sa vu mai vua na Kalou na nodra vakabauta, ia koi keda sa tu vei keda nona Vosa meda vakadei kina ka yavu ni noda vakabauta. Raica mada na vosa ‘kila, vakadinata, vakararavi, tuvata, kabita’, na *bula vata kei Jisu*, ‘...sa sega ni koi au sa bula tiko, na Karisito ga sa bula e lomaqu... [Paula: Kalatia 2:19-20], na vakasama ni ‘kila’ e titobucake mai na vakayagataki ni vakasam, ia enai VT sa tukuna na veiwekani vakaveiwatini ‘.and Adam knows Eve’ .a rau sa veiyacovi...[Vakatekivu 4:1]kenai balebale na veweani ni tikovata se veiyacovi...sa vaka koya na bula vata kei Jisu, Ena vosa vaKirisi na ‘pisteo’ na kenai vakadewa vakavavalago me ‘believe into’ na curu e loma...[veitalanoataka mada]. Raica na vakasama ni lailai na nomu vakabauta mo kerea me vaka na tamata a curumi yalovelavela ko ya ‘*Au sa vakabauta, ia sa lailai walega. Ni vukei au me tarai cake vakalevu na noqu vakabauta*’ [Marika 9:24:FNV]. Eso eda sa goleva ena nai Vaqa ka na uasivi me veitalanoataka.

D. Ai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Luke: *Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Ni oti ga na Kosipeli sa raica ni ganita me vola na Cakacaka ni Apositolo se ganita vinaka me vakatokai me Cakacaka ni Yalo Tabu ka vakuria kina nona kila vakavuniwai ka sa cigoma ni tiko tale edua na kaukauwa ni veivakabulai , ko ya na kaukauwa ni Kalou. Sa volai [63-70AD/ACE] nai vola vei Ceofilo [theo – kalou, philo-lomana], rairai dua na turaga lotu se dua nai vavakoso e ‘lomana na Kalou.’ Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka vu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba[Cakacaka 2:1ff]. E*

vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti yuravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Sega ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Sega ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalāi ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na ‘Jisu’ dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakaugeti ka veilauti me yaga ena noda buakela ni soKalou, vakadinadinataka Jisu kei na noda veiqaravi ena vanua eda bula kina.

D. Luke 12: 32-40: I. Na 12:32-34, raica na Maciu 6:19-21 kei na 35- 40, raica na Maciu 24:45-51, sa via tautauvata kei nai talanoa ena Maciu 25:1-13 *ka sa vakabibitaki kina na vakavakarau nida sega ni kila na nona na lako tale mai se lesu vakarua mai na Karisito*. Ia erau duidui ga ni talanoa oqo e baleti keda na vakabibitaka nai yau ni vuravura ka sega ni kauwai ena nona na lako mai na Turaga ka vakarautaka na veika e dodonu meda vakarautaka me veiganiti kei na nona lesu mai. II. Na 32-34 [Maciu 6:19-21] na bibi ni kena maroroi ga nai yau vakalomalagi. Sa na marautaka na Kalou me solia na bula ena nona matanitu. E rua na ka bibi: dua, meda rai sivita na noda bula ena veisiga, rua, meda rai sivita na bula e vuravura oqo. Me vakabibitaki na vakanamata ena veika vaKalou; kakua sara ni vakawelei keda na soqona ga na veika e yaga ena vuravura oqo baleta nai yau ni vuravura e yaliyali rawarawa se ca rawarawa. *Na vanua ga e lasa kina se vakaogai kina noda bula, eda na tiko ga kina*. Na kauwaitaki ni veika vakayalo ena sega ni kautani rawa, ia ena vakaikuritaki se vakavutuniyautaki tikoga. Sa vakabibitaka ko Jisu na nodra kacivi mera muri koya, mera volitaka nai yau vakavuravura, ka vakarautaka ga na ‘taga ni yau’ vakayalo. Oqo ga na veika ena kauti ira vua na Kalou. III. Na 35-40 ka dewa yani ki na 41-48 [Maciu 24:45-51]na Vosa vakatautauvata ni Dauveiqaravi Yalodina kei na Dauveiqaravi sega ni Yalodina. Sa vakabibitaki kina na veivakasalataki ni noda vakavakarau. Na vosa vakatautauvata ni nona lako vakasauri mai nai taukei ni vale, ka dodonu me raica ni ra sa vakarau tu na nona tamata cakacaka: vakaisulu oti ka waraka na nona tadu mai me vaka na tadu mai ni tagane sa qai vakawati [*veiira ena gauna ko ya era kila vinaka na veika e dodonu mera vakarau kina me tavaka na tagane sa qai vakawati, ka vinaka mo raica vata oqo kei na Vosa Vakatautauvata ni Marama e Lewe Tini ena Maciu 25:1-13*]. Ia enai talanoa oqo: ni lako mai nai taukei ni vale ka raica ni ra vakarau tu na nona tamata dauveiqaravi, sa tarai koya na marau, ena dabe mada ka qaravi iratou tale nona tamata cakacaka. Sa veivakasalataki ni sega ni kila na nona lako mai na daubutako, e sega ni ko vakarautaka, ia sa bibi ga mo vakarau tu baleta ni sega ni kilai na nona sikabotea na vale. Me vakavakarau tu na tamata, nanamaki baleta nida sega ni kila na gauna ena Lesu mai kina na Turaga. Na gauna cava ga e lako mai kina: lomalomani ni bogi, matakalailai, se dua ga na gauna sa vakarau tu na dauveiqaravi yalodina. Na dauveiqaravi sega ni yalodina, ena sega ni vakarautaki koya, ka na sega dina ni na kauwaitaki vua nai taukei ni

vale...ena rarawa ga, ka sega ni ciqomi. Sa kenai balebale ko ya ni sa nodai tavi ga na vakavakarau: A cava beka ko na vakarautaki iko kina? *meda Na tamata lotu dina sa na dau wili VT wasoma, masu, lotu, qarava nai tavi ena veisiga ena yalo dina, ena dodonu, savasava, dauloloma, dauveikauwaitaki... sa sala ga ni noda vakarau tiko!* Qai vakuria na tikina **41-48** ka tiki ni vakasama oqo, na nodra bula kei nai vakarau ni dauveiqaravi sega ni yalodina: eda vakadinadinataka ni tu talega oqo ena noda bula ena veisiga?? A cava me caka kina, sa dua na taro vinaka me veitalanoataki? V. Na tikina bibi ga meda vakadeitaka sai koya oqo: sa sega ni nomui tavi na vunautaka se raivotutaka se tadra na tiki ni siga ena Lesu mai kina ko Jisu, sa dauveivakacalai oqori, sa vakadinadinataka oti ena veitaba gauna...oi keda meda vunautaka, tukuna tiko na vakavakarau ena veisiga. Tikina 40: “Vakarau ena veigauna kecega. Ko sega ni kila na gauna [tiki ni siga] ena Lesu mai kina na Luve ni Tamata. “So always be ready! You do not know when the Son of Man will come.”

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lautu iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.



VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo